

Nazım Hikmet'in '835 Satır' Kitabında Alışılmamış Bağdaştırmalar Üzerine Bir İnceleme

Taylan ABİÇ*

Öz

İnceleme, Nazım Hikmet Ran'ın '835 Satır' adlı kitabında yer alan şiirlerdeki alışılmamış bağdaştırmaların tespitini kapsamaktadır. Bu çerçevede, alışılmamış bağdaştırmalar hakkında bilgi verildi. Alışılmamış bağdaştırmalar, söz dizimi, anlam ve eğretilme açısından alt başlıklar altında tartışıldı ve Nazım Hikmet Ran'ın şiirlerinden alışılmamış bağdaştırma örnekleri verildi.

İncelemede, alışılmamış bağdaştırmalar hakkında kaynak taraması yapıldı. Bu çerçevede, lisansüstü tezler ve bilimsel makalelerden kuramsal bilgi toplandı. Bu bilgiler ile Nazım Hikmet'in "835 Satır" adlı kitabında yer alan şiirler analiz edilerek alışılmamış bağdaştırmalar incelendi.

İncelemenin hipotezi: "Nazım Hikmet şiirlerinde alışılmamış bağdaştırmalar kullanılmıştır" olarak belirlendi. Buna bağlı olarak tespit edilen örneklerle hipotez doğrulandı. Nazım Hikmet'in '835 Satır' kitabındaki şiirlerinde, alışılmamış bağdaştırmalar yaparak şiirini estetik bağlamda zenginleştirdiği gözlemlendi, fakat alışılmamış bağdaştırmaların '835 Satır'da yer alan şiirlerinde yoğun olarak kullanılmadığı saptandı.

Anahtar sözcükler: *Alışılmamış bağdaştırma, eğretilme, Nazım Hikmet, şiirde anlam, yeni şiir.*

An Examination On Uncommon Reconciliations In Nazım Hikmet's Book Titles '835 Satır'

Abstract

The study includes the determination of the uncommon reconciliations in the poems in Nazım Hikmet Ran's book '835 Satır (Lines)'. In this context, information has been given about the uncommon reconciliations. The uncommon reconciliations have been discussed under the sub-headings such as syntax, meaning and metaphor, and examples of the uncommon reconciliations have been given from Nazım Hikmet Ran's poems.

In the study, sources have been scanned for the uncommon reconciliations. In this context, theoretical information has been collected from postgraduate dissertations and scientific articles. With this information, the poems in Nazım Hikmet's book "835

Satır (Lines)” have been analyzed and the uncommon reconciliations have been determined.

The hypothesis of the study has been determined as: “The uncommon reconciliations have been used in Nazım Hikmet’s poems”. Accordingly, the hypothesis has been confirmed with the determined examples. It has been observed that Nazım Hikmet enriched his poetry in an aesthetic context by making uncommon reconciliations. However, it has been concluded that the uncommon reconciliations have not been used predominantly in his poems in ‘835 Satır (Lines)’.

Key Words: *uncommon reconciliation, metaphor, Nazım Hikmet, meaning in poetry, the new poetry.*

Giriş

Şiir sanatı, diğer edebî türler arasında farklı dil kullanımıyla kendi alanını çizen; sesbilim, anlambilim, göstergebilim vs. gibi dilbilim disiplinini araç olarak kullanan, okuruna sınırsız bir mekân-zaman imkanı sunan bir sanattır. Şiir sanatının sürekli kendini yenileme zorunluluğu, şairin özgünlüğünü elde etme arzusu, var olanın başka türlü ifade edilmesi çabası pekçok edebî sanatın doğmasını sağlamış, 1930 sonrası dilbilim yaklaşımlarıyla beraber yapısal olarak da tüm imkanları zorlamıştır.

Geleneğin dönüştürülmesi, edebî akımların sanat görüşleri; şairin yaşam alanı, bilgisi, kültürü, ideolojisi gibi unsurları göz önünde bulundurarak şiirin dar kalıplara sığmayan, sürekli bir devinim içinde olduğunu söylemek mümkündür. Şiir sanatındaki temel prensip, Herakleitos’un “aynı nehirde iki defa yıkanılmaz” söylemiyle özdeş bir özelliğe sahiptir demek yanlış olmaz.

İncelemede, alışılmamış bağdaştırmalar hakkında bilgi verilecek, bu bilgi çerçevesinde Nazım Hikmet’in şiirlerinden seçilmiş örnekler üzerinde bir inceleme yapılacaktır. İncelemenin ana sorunsalı olan alışılmamış bağdaştırma kullanımının şairin şiirlerinde nasıl bir etki yarattığı değerlendirilecek ve inceleme sonuca bağlanacaktır.

1. Alışılmamış bağdaştırma üzerine

Şiir çözümlemelerinde kullanılan bir kavram olan alışılmamış bağdaştırmalar, şairin gerek özgünlük kazanmak gerekse okuru şaşırtarak ve düşündürerek bir etki sağlamak amacıyla yapılan, böylece şiiri estetik bir yapı haline sokan bir yönelimdir.

Şiir sanatının önemli unsurlarından biri olan alışılmış cümle yapılarını bozarak, dönüştürerek yeni bir yapı ortaya koyma çabası, şairin genel kabul gören dilbilgisel, anlambilgisel, göstergebilgisel ve mantıksal kuralların dışına çıkmasına neden olmaktadır.

Fakat bu genel kabul görülen kuralların dışına çıkmak tamamen sanatsal amaçlı olup şairin hayagücünü, dil yeteneğini ve kıvrak zekasını ortaya koyan bir durumdur. Ayrıca kabul edilen cümle yapılarının yeniden kurgulanması, şiir estetiği bakımından da önem arz etmektedir.

Doğan Aksan, anlambirimcilerinin gerek konuşma gerekse yazı dilinde belirli bir uyum içerisinde olduğunu dile getirir. Özellikle sıfat ve isim tamlamalarında soyut yahut somut sözcük uyumunun dilbilgisel ve mantık kurallarına göre şekillendiğini ifade eder. Alışılmamış bağdaştırmaların ise bu uyumu bozmak, dönüştürmek gibi üst bir estetik kaygıyla yapıldığı, şiir dilinin dilbilgisel olarak kurallardan sıyrıldığı, kendi içinde yeni bir uyum sağladığı söylenebilir. Aksan'a göre; "... şiir dilinde, etkili ve coşkulu anlatımlarda, anlambirimcileri birbiriyle uyum içinde olmayan, kimi zaman biri soyut, biri somut kavramlar bir araya getirilmektedir ki, ... dilin sınırlarını zorlayan ve onun anlatım gücünü gösteren bu birleştirmelere alışılmamış bağdaştırmalar adını veriyoruz" (Aksan 2004: 38). Bir başka ifadeyle alışılmamış bağdaştırmalar, genel kabul gören söz dizimi, alışılmış mecazların dışında, şaire özgü, şairin hayalgücü ve dili kullanma yetisiyle oluşturulmuş yeni kullanımlardır. Elbette bu tür kullanımlar, şiiri düzyazıdan ayırmakla beraber, şiir dilinin üst bir dil kullanımı olduğuna da vurgu yapar. Şiir dilinin az göstergeyle çok anlama işaret etmesi de şiiri matematiğe yaklaştıran bir özelliğe sahip olduğunu gösterir.

Alışılmamış bağdaştırmaların belirgin özelliklerini ortaya koyan Toklu, çeşitli yönden bu bağdaştırmaların olacağını ifade eder. Bütün eğretilmeler gibi söz dizimlik bir yapıda gerçekleşen alışılmamış bağdaştırmalar, cümle veya daha ço söz öbeklerinde gerçekleşir. Bunun yanında, değişmece ve eğretilme yoluyla da oluşturulabilmektedir. Sözcüklerin uzak anlamlarından ve duygu değerlerinden yararlanılarak simgesel bir anlatım ve farklı bir imge dünyası yaratılmaktadır. Deyim ve atasözlerinde deformasyon da alışılmamış bağdaştırma yapmanın yollarındandır. Alışılmamış bağdaştırmalar dile zenginlik katmakla beraber estetik yönden şiiri güçlendirir. Şiirdeki sessel unsurlar (aliterasyon, asonans, uyak vd.), alışılmamış bağdaştırmalarda da görülür (İspirli 2014: 137-138).

2. Söz dizimi açısından alışılmamış bağdaştırmalar

Söz dizimi (syntagma, analytism), dil sisteminin ana eksenlerinden birisidir. Söz dizimi, dilin sahip olduğu sözcük dağarcığını (sözlük), şimdinin ihtiyaçları doğrultusunda üretilen -başta bireysel ilerleyen ve zaman içinde genelleşen- bir tutum olarak görülebilir. Bu doğrultuda, "Sözlük geçmişin; söz dizimi ise, şimdinin ve geleceğin dilidir. Bir başka ifadeyle, sözlük, dilin geçmişteki; söz dizimi ise, şimdi ve gelecekteki eksenidir." (Karaağaç 2018: 741). Gerek nesir, gerekse nazım, söz diziminin çatısı altına alınabilir. Dilin söz dizimi açısından değişimi, şair/yazarın bireysel tutumları sınırsız sayıda

yeni yapının oluşturulmasına neden olur ve bu dilin değişen ve gelişen dünyaya ayak uydurmasının kaçınılmaz sonucudur demek mümkündür.

Chomsky'nin edinç ve edim (competence/performance) ayrımında edinç ile ilgili dile getirdiği unsur da bu başlık altında hatırlanabilir. Rifat'ın aktarımına göre, "N. Chomsky, dilbilgisini, edinç inceleyen üretici, evrensel bir kuram olarak ele alır. Çünkü onun için önemli olan konuşan öznenin yaratıcılığını açıklamak, söylenmemiş tümceleri anlama ve üretme yeteneğini ortaya koymaktır. Buna göre dilbilgisi, bir dilin sonsuz sayıdaki tümcelerini üretmeyi sağlayan sonlu bir düzendir." (Rifat 2012: 74). Şairin şiir sanatıyla gerçekleştirdiği de sınırlı sayıdaki sözcük ile sonsuz sayıda tümce üretmekten başka bir şey değildir. Şair, sadece söz dizimi açısından değil, imge, estetik haz yaratarak da dilin olanaklarının gelişmesine katkıda bulunur.

3. Alışılmamış bağdaştırmalar ve anlam

Şiirde anlam meselesi çokça tartışılan konulardan bir tanesidir. Özellikle Servet-i Fünûn şiirinden günümüze uzanan yeni şiirin değişime açık, dilin olanaklarını zorlayan yaklaşımı şiirde anlam sorunsalını ortaya çıkarmıştır. Anlam konusu özellikle dilbilimcilerin de üzerinde durduğu ve kuramsal açılımlar getirmeye çalıştığı bir meseledir. İncelemede, 'şiirde anlam meselesi' konunun sınırları içerisinde açıklanmaya çalışılacaktır.

Karaağaç, Dil Bilimi Terimleri Sözlüğü'nde anlamı şu şekilde tanımlar: "Beş duyu organıyla gerçekler dünyası olan doğadan, dil yoluyla da toplumsal uzlaşılarla dayalı saymacalardan oluşmuş yapay bir dünya olan dil ve düşünce dünyasından alınan bilgilerin kişinin önceki bilgileri ışığında yorumlanmış biçimine anlam denir. Bu haliyle anlam, dış dünyadaki bir varlığın veya dildeki bir birimin aktardığı ya da uyandırdığı kavram ve içeriktir." (Karaağaç 2018: 115). Burada dil kullanımının her şeyden önce bireysel bir özellik taşıdığını ve kişinin içinde bulunduğu zaman ve mekan bağlamında sürekli değişkenlik gösterdiğini vurgulamak gerekir. Anlam, Karaağaç'ın da söylediği üzere daha çok diğer kişilerle, anlamlandırıcılarla ilgilidir. Şairin kurduğu her yeni söz dizimi, her yeni imge başta bireysel bir zihni faaliyet iken, okur tarafından algılanıp anlamlandırılmaya başlandıktan sonra anlamlı bir bütün haline alır. "... çünkü anlam, anlamlandırıcının bulunduğu noktaya bağlıdır. Bu bireysel anlamlandırmaların genelleşmesi, sosyal anlamları; sosyal anlamların genelleşmesi ise, evrensel anlamları doğurur. Böylece bireysel gerçeklikten sosyal gerçekliğe, sosyal gerçeklikten de evrensel gerçekliğe tırmanılır." (Karaağaç 2018: 115). Dilbilimde, özelden genele doğru bir yön izleyen anlam, dili kullanan şair için de aynı yönde ilerler. Bu çerçevede, alışılmamış bağdaştırmalara anlamsızlık yüklemek, onları saçma olarak nitelendirmek yanlış bir eleştiridir. Şairin şiirde yapmak istediği, dilin olanaklarını zorlamak ve sanatsal bir söyleyişle şiirin anlam-imge-estetik birlikteliğini doruğa çıkarmaktır.

Klasik şiir, belirli imgesel ve yapısal kalıplar içinde kendini var etmeye çalışmış, buna karşın modern şiir gerek imgesel gerekse yapısal olarak zincirlerini kırmaya çalışmış –güç de olsa bunu başarmış- şiiri çok yönlü, geniş bir evren haline getirmiştir. Modern şiir, hızla gelişen bilimsel çalışmaların ışığında, yeni sosyolojik yaşamın hızına ayak uydurmuş, farkındalık, estetik bakış, kuramsal çeşitlilik çerçevesinde müstakil bir sanat halini kazanmıştır. Klasik şiirin sınırlı imgeleminden sonsuz imge dünyasına yolculuk sırasında şair, estetik düzlemde kendini var etmek için dilbilim, göstergebilim ve anlambilimin imkanlarını da kullanmaktan geri durmamıştır.

Dünyayı algılama ve yorumlama bakımından farklılık gösteren sanatçı, bu farkındalığıyla şiirini yoğurur. Tümel bir gerçekliği dışlayan şair, sanat anlayışını tikel bir gerçeklik üstüne inşa eder. Oktay Rifat Şiirde Anlam adlı yazısında, yeni şiir üzerine şunları söyler: “Çünkü şair, onların gördüklerini, bildiklerini değil, görmediklerini, bilmediklerini anlatıyor. Çarşuyu, pazarı, damı, ağacı, yerli yerinde bulmak isteyenler, bir sanatçının gündelik gerçeğe nasıl yeni değerler kazandırdığını merak etmeyenler okumasın yeni şiirleri.” (Nayır-Bolat 2003: 258). Yeni şiir, şairin anlam unsurunu zorladığı, kendini sınırlandıran her şeyi kırmaya çalıştığı estetik bir mekan halini almıştır.

Gönderen alıcıya (okur, seyirci veya dinleyici) bir mesaj gönderir ve bu mesaj (anlam) alıcının zihninde çeşitli görünümlere bürünür. Gönderilen şey, okur, seyirci veya izleyiciyi estetik bağlamda sarsar ve bir güzellik duygusu uyandırır. Antik yunandan bu zamana tartışla gelmiş bu güzellik duygusu estetiğin ulaşmak istediği sonuç olarak değerlendirilir. Fakat, sanatsal eserlerde bu anlam, bilimsel eserlere karşıt olarak daha dolaylı ve süslü bir dille sunulur. Sanatı veya sanat dallarını diğer disiplinlerden ayıran unsur da budur. Özellikle şiirde, alışılmamış bağdaştırmalar kurarak istenilen etki yahut gönderilen mesaj (anlam), dil bilgisinin sınırlarını aşarak estetik güzele doğru yol alır. Şiirden anlamı çıkarmak olanaksız gibidir. Çünkü anlam, aynı zamanda alıcının da estetik ürüne dahil olması anlamına gelir ve alıcıda estetik bir zevkin oluşması için gerekli araçlardan birisidir. N. Ataç şiirde anlam üzerine şunları söyler: “Karşımızdaki bizim dilimizi bilmiyorsa tercüme ederiz, hatta işaretlerle anlatmaya çalışırız. Bir sözün anlamını anladıktan sonra artık o sözü unutsak da olur, biz başka türlü de onu anlatabiliriz. Ama sanat eserindeki anlam, yalnız şiirde değil herhangi bir sanat eserindeki anlam anlam, o eserde büründüğü şekilden başka hiçbir şeyle hiçbir sözle anlatılamaz. Belki bir şiiri, herhangi bir sanat eserinin anlamı için, yani bize duyurduğu, bize düşündürdüğü şey için seviyoruz; ancak onun bize duyurduğu, düşündürdüğü şeyi yalnız kendisi duyurabilir, yalnız kendisi düşündürebilir.” (Nayır-Bolat 2003: 256). Şiirdeki pek çok anlam birimcikleri gibi alışılmamış bağdaştırmalar da şiirdeki estetik düzeni, çarpıcı anlamları meydana getiren bir unsurdur.

4. Alışılmamış bağdaştırmalar ve eğretileme (mecaz, metafor) ilişkisi

Şiir sanatının temel yapı taşı olan eğretileme, gerek divan edebiyatı gerekse yeni şiirin de vazgeçilmez araçlarından birisidir. Divan edebiyatı geleneğinde çeşitli mazmunlar etrafında, istiare, mecâz-ı mürsel, kinaye, ta'riz, irsâl-i mesel gibi sanatlar eğretilmeden yararlanır.

Karaağaç, eğretilemenin gösterge ve geösteren arasındaki ilişkiden kaynaklandığını, “bir valığın bir başka valığın göstereni olmasından” (Karaağaç 2018: 466) kaynaklandığını dile getirmektedir. Bunun yanında, gösterge ile gösteren arasındaki ilişki, gösterge değerlerine (anlama) göre; aracısız (iconic) olduğu gibi, nedensiz (symbolic) yahut nedenli (metaphoric) de olabilir. Alışılmamış bağdaştırmalar, anlam bakımından nedenli (metaphoric) eğretilmelerle sıkı bir bağa sahiptir. Nedenli eğretilmeler üç eklemlili bir anlama sahip olup genellikle eğretilmeli anlamlarla kurulan yeni anlam değerleri üretilmesine katkıda bulunur. Sosyal ve bireysel yönlü olan bu eğretilmeler, şiir sanatında genellikle bireysel bağlarımler. Şair tarafından oluşturulan üç eklemlili sözcük öbekleri, alışılmamış bağdaştırmalara ulaşmamızı sağlar. Farklı bir ifadeyle, bu tür tamlama veya söz öbekleri oluşturmak, dilin sınırlı sayıdaki söz varlığıyla sonsuz anlamlar, imgeler yaratılmasını sağlar.

İğretilmeler, yapılarına göre, yaygın, örtük, ölü, karışık ve alışılmadık olarak beş başlık altında değerlendirilebilir (Karaağaç 2018: 467-468). Alışılmamış bağdaştırmalarla eğretileme arasındaki ilişki, yapı bakımından alışılmadık eğretileme başlığı altında da ele alınabilir. Gösterge ile gösterilen arasında herhangi bir mantık ilişkisinin olmamasına rağmen kurulan bireysel ilişki, okur tarafından çok çağrışımlı, çok anlamlı bir şekilde değerlendirilir ve şiir dili üst bir dil kullanımına sahip olur. Bu üst dil, saçma olarak değerlendirilmemelidir. Yukarıda da söz edildiği üzere, şiir dili, nesir dilinden ayrı bir dil kullanımına, söz dizimine sahiptir. Şairin amacı, dili dönüştürmek, yeni ve alışılmadık bir söyleyişe sahip olmak, tekrardan kaçınmak ve estetik bir yapı oluşturmaktır. Bu bağlamda düşünüldüğünde anlamsız olarak görülen herhangi bir tamlama, söz öbeği vs., şiir sanatı içinde şair tarafından yüklenen yeni bir anlama sahiptir ve bu anlamdırma, okurda bir duygu veya düşünce yaratıyorsa, yeni bir anlama sahip olacak, böylece alışılmamış bağdaştırma sanatsal bir işlev kazanacaktır.

5. Alışılmamış bağdaştırmaların sınıflandırılması

Alışılmamış bağdaştırmaların tespitine yönelik bir niteliksel sınıflandırma mümkün müdür? Bu problem gerek anlam bilim, gerek gösterge bilim, gerekse dilbilim açısından çeşitli yönden yapılmış olsa da tartışmalı bir konu olarak görülür. Makalenin sınırlarını aşan bu konu bir kenara bırakılarak, daha çok tespite yönelik nelere dikkat edilebilir üzerinde durmak faydalı olacaktır. Bu çerçevede, anlam ve yapı bakımından

bir sınıflandırma yapılacaktır. Aşağıdaki sınıflandırma Günay Karaağaç'ın Dil Bilimleri Sözlüğü'nde yer alan eğretileme ve anlam maddelerindeki başlıklar alınarak alışılmamış bağdaştırmalara uygulandı.

a) Anlam bakımından alışılmamış bağdaştırma

i) Mecazlar

(1) Benzerlik ilişkisi (teşbihler)

(2) Komşuluk ilişkisi (mecâz-ı mürsel)

(3) Kültürel ve kurgusal ilişki

(a) Anlam genişlemesi

(b) Anlam daralması

(c) Anlam iyileşmesi

(d) Anlam kötüleşmesi

(e) Tabu söz

(f) Eksiltme

(g) Abartma

(h) Meslek dili

(i) Argo

b) Yapı bakımından alışılmamış bağdaştırmalar

i) İsim tamlamaları

ii) Sıfat tamlamaları

iii) Cümleler

6. Nazım Hikmet'in "835 Satır" kitabı üzerine

Nazım Hikmet, Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatının öne çıkan şairlerindedir. Başlangıçta Yahya Kemal'e öğrencilik yapmış olan şair, ilk dönem şiirlerinde, Rus toplumcu gerçekçi şiirin öncülerinden kabul edilen Vladimir Mayakovski'den de etkilenmiştir. Şair, 1921'de Sovyet Rusya'ya geçmesiyle beraber gerek fikrî gerekse edebî açıdan Rus şiirinden etkilenmiştir. Bu etki, şairin olgunluk eserlerinde de gerek içerik gerekse yapı çerçevesinde sürecektir. İlk şiirlerinde hem divân hem de halk edebiyatının geleneksel özelliklerinden beslenen şair, 1921 yılından sonra gelenekselden uzaklaşacak ve yeni fikrî ve yapısal özellikleri şiirine katacaktır.

Nazım Hikmet, 1928'de ilk kitabı olan "Güneşi İçenlerin Türküsü"nü Azerbaycan'da bastırır. Bu kitaptan bir yıl sonra "835 Satır" adlı kitabını bastırır. Bu kitap, Türkiye'de basılan ilk kitabıdır. Kitabın içindeki şiirlerin pek çoğu "Güneşi İçenlerin Türküsü" adlı kitabındaki şiirlerden oluşur. Bu şiirler, yoğun olarak Rus şair Vladimir Mayakovski etkisinde yazılmış, şairin gelenekten de faydalanarak ürettiği yeni şiirlerdir. Fakat yapı ve içerikle ilgili değişimler dikkat çekicidir. Hecenin yeni kalıplarının yanında serbest vezin ve düzyazıya yaklaşan tarzıyla kendisinden önceki şairlerden ayrılır.

Nazım Hikmet, "835 Satır" adlı kitabıyla beraber, dönemin önde gelen sanatçıları tarafından olumlu eleştiriler alır. Şiirinde gözlemlenen söyleyiş kolaylığı, ses ahengi, tahkiyeli anlatım pek çok şair ve eleştirmen tarafından övülür. Yakup Kadri, şairin bu kitabı için şunları dile getirir: "835 Satır, Türk şiirindeki, hatta Türk dilindeki inkılâbın bir satırıdır. Nâzım Hikmet tâ âşık Paşa'dan beri alıştığımız bütün nazım kaidelerini, vezin sistemlerini altüst ederek ve Türk kamusunun hudutlarını kırıp geçerek yeleleri dimdik olmuş şahlanan bir <<Demir Beygir>> üstünde sıcak ve acaip naralar atarak koşuyor. O, yalnız Türk şiirinde yeni bir çığır açmış bir edebiyat inkılapçısı değil, hiç görmeye alışmadığımız bir şair tipidir." (İspirli 2014: 496) Nazım Hikmet'in şiirine yönelik olumlu eleştirilerin yanı sıra, ideolojik olarak olumsuz eleştiriler de olmuştur. Bu şiir kitabında yer alan 'Güneşi İçenlerin Türküsü', 'Rodos Heykeli', 'Salkım Söğüt', 'Yanardağ', 'Açların Gözbebekleri' gibi şiirler, başkaldırı şiirleri olarak algılandı. İçerik bakımından yeni olan bu şiirlerin beslendiği ana damar komünist ideolojidir. Olgunluk eserlerinde daha da belirgenleşecek olan bu ideolojik söylem, Türk edebiyatında ortaya çıkacak toplumcu gerçekçi edebiyatın temellerini atmasına neden olacaktır.

Alışılmamış bağdaştırmalar, divan edebiyatında da görülmekle birlikte, Servet-i Fünûn edebiyatında bilinçli bir şekilde kullanılacaktır. Bilindiği üzere II. Abdülhamid dönemi, siyasî baskının olduğu bir dönemdir. Siyasî baskının olduğu dönemlerde, edebî ürünlerde gözlemlenen ortak unsur kapalı bir edebî söylemdir. Söylemin kapalı olmasının temel sebebi, eserin yayımından sonra gerçekleşecek suçlamaları en aza indirmektir. Sanatçılar kapalı anlatım yanında takma adlar da kullanmaktan geri durmamışlardır. 1980 askerî darbesinden sonra ortaya çıkan şiirde de bu kapalı anlatımı görmek mümkündür. Nazım Hikmet'in ilk kitabı üzerinde yapılan bu incelemede, Nazım Hikmet için aynı

şeyleri söylemek olanak dışı görülmektedir. Farklı bir ifadeyle Nazım Hikmet, bu kitapta kullandığı alışılmamış bağdaştırmaları, kapalı bir anlatım yaratma amacıyla kullanmamıştır. Öyle ki, Anadolu'nun çeşitli yerlerinde öğretmenlik yaparken etrafına komünist Türkiye ideallerini anlatan bir kişidir. 1921'de çıkacağı Batum yolculuğuyla beraber siyasî bir karakter halini alacaktır. Nazım Hikmet, ne Servet-i Fünûn ekibi, ne de 1980 sonrası darbe şairleri gibi eylemsiz değildir. Burada, şiir yaratımında mizacın da önemli bir rol üstlendiğini vurgulamak gerekir. Mizaç olarak Namık Kemal'e benzeyen Nazım Hikmet, kendi doğrularını aktarmak ve idealindeki yönetim şeklini –kulaktan dolma ve bilgi açısından zayıf fikirler- ülkeye yaymak için mücadele etmekten geri durmaz. Bundan dolayı, “835 Satır” kitabında yer alan alışılmamış bağdaştırmalar, kapalı bir üslup oluşturmaktan çok, sanatsal bir kaygıyla kaleme alınmıştır demek daha doğru olacaktır.

7. “835 Satır” kitabındaki alışılmamış bağdaştırmalar

Bu başlık altında, Nazım Hikmet'in şiirlerinde yer alan alışılmamış bağdaştırma örneklerine yer verilecektir.

“Bu bir türkü:-

toprak çanaklarda

güneşi içenlerin türküsü!” (Ran 2017: 25)

“Biz bu topraktan ateşten, sudan, demirden doğduk!

Güneşi emziriyor çocuklarımıza karımız” (Ran 2017: 27)

Güneş, coğrafik bir terim olarak kullanılmasına karşın, sanatsal olarak çok çağrışımlı bir özelliğe sahiptir. Özellik yaşamsal bir enerji kaynağı olması bağlamında, insanın ihtiyaç duyduğu yaşamsal unsurları motive etmek için sembolik veya alegorik olarak sanatsal metinlere malzeme teşkil eder. Güneşin etkin olduğu bahar ve yaz aylarını konu eden şiirlerde, onun insan üzerindeki hem fizyolojik hem de psikik etkisi görülebilir. Bunun yanında, güneş, bir fikrin doğuşunu simgeleyeceği gibi, bir ideolojinin ütopyasının sembolü de olabilir. Yukarıdaki alıntıda, ‘güneşi içmek’ ve ‘güneşi emzirmek’ gibi kullanımlar, eylemlerin alışılmadık bir bağdaştırma yapılarak güneşle ilişkilendirilmiştir. Abartılı bir kullanım ile içinde bulunululan mücededeledeki kararlılığa vurgu yapan bu kullanımlar, şiire derinlik kazandırmış ve estetik katmıştır.

“Bordadan atılan

mavi gözlü bir gemici ölüsü gibi

göklerde yüzerken ay” (Ran 2017: 100)

Bu alıntıda da alışılmamış bir mehtap imgesi görülmektedir. Ay, coğrafik bir terim iken burada mavi bir gemici ölüsüne benzetilmiştir. Ölü, hareketsizdir. Hareketsizlikle hayatın gidişatına karşı ayak uydurmayı ifade etmiş olabilir. ‘JAKONDUN HATIRA DEFTERİNDEN’ adlı bu şiirde, Bombay’dan Şanghay’a yapılan bir gemi seferi izlenimleri yer almaktadır. Şair, bu şiirde, Bombay, Şanghay, Borneo, Koşinşin (Vietnamda Fransız sömürgesi) gibi pek çok Asya yerleşim yeri sayarak okuru hızlı bir gezintiye çıkarır. Dikkat çeken bir diğer unsur, şiirin adıdır. Jokond, Leonardo Da Vici’nin ünlü monalisa tablosunun adıdır. Bu tablonun ana özelliği, Jokond’un yüzünün bir tarafı gülerken diğer tarafı hüznüdür. Şair yarattığı gemi yolculğu imgesiyle aslında Asya’nın hem zenginliğine hem de yoksulluğuna vurgu yapar. Burada kullanılan alışılmamış bağdaştırma, metnin geneli göz önüne alındığında, hüznü gece imgesini kuvvetlendirmektedir.

“Kızıl saçlı bir çocuğa gebe Şang-hay.” (Ran 2017: 102)

“Sarı sıska bir örümceğe benzeyen eli” (Ran 2017: 103)

“Ve sarı Asyanın al kanyla boyanmış olan
nemrut İngiliz narasıyla” (Ran 2017: 104)

“Yuvarlandı ayağının dibine

kana bulanmış sarı bir güneş gibi

Sİ-YA-U’nun kellesi” (Ran 2017: 105)

“Şairim

Şimşek şekillerini şiirlerimin

caddelere ıslık çalarak

kazırım

duvarlara” (Ran 2017: 113)

“orda

aydınlığı okuyan kara ekmek

sana doğruyu söyler..” (Ran 2017: 113)

“Bana mahsustur bu vuruş

futbol potinlerim

kurşunkalemimden öğrendi bu zanaatı!” (Ran 2017: 114)

“bir orospu odası yaptın kafatasını...” (Ran 2017: 116)

Yukarıdaki alıntı, düşüncelerini, para ve mevki için satanlara karşı söylenmiş bir mısradır. Kafatası, bir orospu odasına benzetilerek, karşı tarafa ithaf olunan suçlamalar estetize edilmiş ve okur üzerinde fikrî etki motive edilmiştir.

Alışılmamış bağdaştırmalarda ‘benzetme’ önemli bir yere sahiptir. Nazım Hikmet, şiirlerinde benzetme sanatını çokça kullanır. Aşağıdaki alıntılarının tamamı benzetme üzerine kurulmuştur. Yukarıda yer verilen tasnif açısından baktığımızda, aşağıdaki örneklerin anlam bakımından alışılmamış bağdaştırmalara girdiğini, bu çerçevede benzetmeler yapıldığını, bu benzetmeler yapılırken gibi edatının kullanıldığını söyleyebiliriz. Ayrıca, yapı bakımından cümle şeklinde kurulmuş olduğu görülmektedir. Benzetmelerde dikkati çeken unsur, benzeyen ile benzetilen arasındaki alışılmamışlıktır.

“İşte şu

ekşimiş uyku kokan çömlek gibi şehrin

kara sevdası değil öyle romantik.” (Ran 2017: 120)

“Çıplak

iki bıçak

gibi çekmiş yüzünden gözlerini

yürüyor düşmana doğru.” (Ran 2017: 125)

“Yine fakat

geniş kalçalı genç bir ananın

gergin gebe karnı gibi doğurucudur

mataralarımızda çalkalanan su.” (Ran 2017: 126)

“Ürkerek

adımlarımızın sesinden

kanlı karanlık yıllar

kanatlı bir hayvan gibi havalanıyor...” (Ran 2017: 126)

“Çok uzaklardan geliyoruz.

Alevli bir fanus gibi taşıyoruz ellerimizde

ihrak binnar edilen (yakılan) Galile’nin

dönen küre gibi yuvarlak kafasını.” (Ran 2017: 127)

“Biz

Prometenin çılgınlıklarını

doldurup pipomuza

kaba kıyım tütün gibi içiyoruz” (Ran 2017: 128)

“Şeffaf

temiz

damlalarıyla gözlerimiz,

bir umman içinde birleşmeseydi eğer,

her zerre

dağılsaydı başka bir yere,
dinamolarla türbinleri çiftleştirerek,
çelik dağları suda kof bir kelek gibi döndüremezdik.. (Ran 2017: 129-130)

“Birdenbire lâkin
ikinci bir japonya parçalandı karnımda!

(...)

Ölüm
kemik bir kakhaha gibi salladı sarı mendilini...

Doğruldu...

Gözlerime demirleyen uyku
demir aldı.” (Ran 2017: 132)

“Terli kızıl bir kısrak gibi
şahlanacaktı bahar” (Ran 2017: 141)

“Heyecanımız
rayların üstünde kayarken bile
çelik heykelliğini kaybetmiyen

bir

lokomotif..” (Ran 2017: 143)

“Dışarda,

karanlıklarda

çatırdıyor deniz böğründen vurulmuş bir orman gibi..” (Ran 2017: 191)

“Hava toprak gibi gebe.

Hava kurşun gibi ağır.” (Ran 2017: 205)

“Şüphe:

çıplak ayaklı bir gece gibi

İlerliyor içimde.” (Ran 2017: 214)

“Sarardı Yusuf oğlu:

gözleri bir mavzer namlusu gibi

kurşunla dolu..” (Ran 2017: 246)

“Anası yüzüme bakıp

kara bir uçurum gibi çekti içini..” (Ran 2017: 250)

Nazım Hikmet, şiirlerinde pek çok yapısal yenilikler yapmış, şiir sanatının imkânlarını kullanmaktan çekinmemiş, dönemindeki estetik ve fikri yaklaşımların dışına çıkarak yoğun olarak ideolojisinin çevresinde bir şiir anlayışı ortaya koymuştur. Şiirlerinde Vladimir Mayakovski etkisi görülen şairin yer yer gelenekten de yararlanarak özgün bir şiire ulaştığı söylenebilir.

Nazım Hikmet, yapı ve anlam açısından pek çok yenilik yapmakla beraber, aktif olarak şiir yazdığı dönemin şairlerinden de pek çok yönden ayrılmıştır. Bu ayrışmanın en önemli unsuru olarak ideoloji görülmektedir. Bunun dışında, şairin imgelemi ve söz dizimi açısından da özgünlük kazandıği söylenebilir.

İncelemede, “alışılmamış bağdaştırma” hakkında bilgi verildi ve bu kavram

çeşitli açılardan tartışıldı. Nazım Hikmet'in şiirlerinde tespit edilen alışılmamış bağdaştırmalar örneklendirilerek araştırma sonlandırıldı. Buna göre, şairin şiirinin asli bir unsuru olmamakla beraber, alışılmamış bağdaştırmalar kullandığı tespit edildi. Bu örneklerle şiirini estetik açıdan zenginleştirdiği, dilbilgisinin kuralcılığından sıyrılarak şiire sanatsal bir söyleyiş kazandırdığı, yeni anlam birimcikleri oluşturduğu söylenebilir. Nazım Hikmet'in şiirlerinde, uzak çağrışımlı sözcüklerin yanı sıra, meslek dili, argo gibi unsurlarla da alışılmamış bağdaştırmalar yapıldığı saptandı. Şiirlerde, alışılmamış bağdaştırmaların yoğun olarak gibi edatıyla oluşturulan benzetmelerle yapıldığı görüldü

Kaynakça

- Aksan, D. (2004). *Cumhuriyet Döneminden Bugüne Örneklerle Şiir Çözümlemeleri*. İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- İspirli, Ö. L. (2014). *Almanca ve Türkçede Eğretileme Süreci*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Karaağaç, G. (2018). *Dil Bilimi Terimleri Sözlüğü*. Ankara: TDK.
- Nayır, Y. N., & Bolat, S. (2003). *Şiir Sanatı*. İstanbul: Varlık Yayınları.
- Ran, N. H. (2017). *Bütün Şiirleri*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Rifat, M. (2012). *XX. Yüzyılda Dilbilim ve Göstergibilim Kuramları*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.